

Àmbit Administració de justícia

CENTRE D'ESTUDIS JURÍDICS
I FORMACIÓ ESPECIALITZADA

Ausiàs March, 40
08010 Barcelona
TEL. 93 207 31 14
FAX: 93 207 67 47

Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia

D O C U M E N T S D E T R E B A L L

INVESTIGACIÓ

(Ajuts a la investigació, 2010)

**La bretxa entre el marc
jurídic i la resposta
punitiva:
Estudi de les causes del
desestiment en el procés penal
de les dones víctimes de violència
de gènere.**

Autora

Tania Reneaum Panszi

Novembre 2011

El Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada ha editat aquesta recerca respectant el text original dels autors, que en són responsables de la correcció lingüística.

Les idees i opinions expressades en la recerca són de responsabilitat exclusiva dels autors, i no s'identifiquen necessàriament amb les del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

Avis legal

Els continguts d'aquesta investigació estan subjectes a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 Espanya de Creative Commons, el text complet de la qual es troba disponible a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/legalcode.ca>. Així, doncs, se'n permet còpia, distribució i comunicació pública sempre que se citi l'autor del text i la font (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada), tal com consta en la citació recomanada inclosa a cada article. No se'n poden fer usos comercials ni obres derivades.

Resum en català:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/deed.ca>

Índex

1. Introducció.....	1
2. Objectius del treball i metodologia.....	8
3. Resultats del treball de camp.....	10
4. Conclusions.....	26
5. Bibliografia.....	31

1. Introducció

A Espanya, les iniciatives legislatives per a fer visible la violència envers les dones en l'àmbit de la parella daten de fa poc més de vint anys. Al 1989, el maltractament físic a la parella era considerat al Codi Penal com una falta. Al 2003 es va produir un canvi important introduït per la *Llei Orgànica 11/2003*, en transformar-se en delicte, amb pena de presó, la falta de maltractament ocasional.

El 29 de juny de 2005 va entrar en vigor la Llei Orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere (d'ara endavant *Llei Integral*), que comprèn mesures de caràcter preventiu, educatiu, social, assistencial i d'atenció a les víctimes. Aquesta Llei va modificar la normativa civil que incideix en l'àmbit familiar i de la convivència, així mateix va introduir canvis importants en matèria penal en crear nous tipus penals i modificant-ne alguns d'existents. A més, va crear els Jutjats de Violència sobre la Dona com un òrgan ordinari amb competències penals i civils, però especialitzat en matèria de violència de gènere.

Els canvis legislatius han estat acompanyats d'accions institucionals que enforteixen el sentit de la Llei Integral. Exemples de l'anterior són la circular 4/2005 de la Fiscalia General de l'Estat sobre els criteris d'aplicació de la *Llei Orgànica de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere* que va intentar homologar, entre els practicants del dret, l'enteniment i l'abast de la *Llei Integral*; la producció estadística generada per l'*Observatori contra la Violència Domèstica i de Gènere del Consell General del Poder Judicial*, que informa periòdicament de la resposta judicial davant la violència de gènere; l'estadística de l'*Observatori Estatal de Violència sobre la Dona*, que recull i sistematitza la informació generada per organismes públics i privats sobre la violència de gènere; la mobilització de recursos socials (línies d'atenció telefònica com el 016, estudis encarregats pels Instituts de la Dona de les Comunitats Autònomes, cases d'acollida i serveis d'atenció a les dones, entre d'altres).

Malgrat els esforços institucionals i la forta aposta per enjudiciar el problema de la violència de gènere, s'enregistra un important nombre de sobreseïments i de sentències absolutòries que semblen ser el resultat de la falta de col·laboració de les víctimes de violència de gènere amb la justícia.

El discurs oficial pretén resoldre el problema del desistiment emprant reformes legals que impossibilitin a les víctimes utilitzar la dispensa a no declarar en qualsevol moment processal. Mostra d'això són les diverses recomanacions formulades pel *Grup d'experts i expertes en violència domèstica i de gènere* del Consell General del Poder Judicial, que des de l'any 2006 consideren oportú modificar l'article 416 de la Llei d'Enjudiciament Criminal a fi de no fer la dispensa de no declarar a les víctimes de violència de gènere.

El punt de partida d'aquesta investigació és que prèviament a qualsevol canvi legislatiu és fonamental revisar la resposta del sistema de justícia penal. Les raons que porten a les dones a desistir del procés penal són molt diverses i una sola explicació resultaria insuficient i incompleta. Aquest estudi únicament descriu el primer contacte que tenen les dones amb la policia i amb el jutjat de guàrdia de violència de gènere.

L'informe d'investigació que aquí es presenta està dividit en dues parts. La primera descriu l'impacte que té la no col·laboració de les dones amb el sistema de justícia penal. Això es reflecteix en el nombre de sobreseïments provisionals i de sentències absolutòries, que ha anat en augment des del segon semestre de 2005.

Aquesta part també analitza les solucions de política criminal –*no drop policies*– implementades als Estats Units d'Amèrica a fi d'abatre les xifres de desistiment.

La segona part de l'informe descriu els resultats del treball de camp. En primer lloc analitzem el perfil de les dones enquestades (edat, nacionalitat, estat conjugal, fills, nivell educatiu i ocupació), posteriorment es fa un estudi de l'incident de violència que va portar a les dones al jutjat de guàrdia i del tipus de relació que tenen amb els seus agressors. Finalment, s'explica l'experiència de les dones amb el sistema de justícia penal: l'autoritat amb la que tenen el primer contacte, la informació que se'ls proporciona, la forma en la que es va iniciar el procés penal i qui la representa judicialment.

Per dur a terme l'observació empírica vam estar unes 135 hores a la sala d'espera de les víctimes de violència de gènere. Un temps que ens va permetre observar atentament la forma en la qual arriben les dones i la interrelació que mantenen amb els seus advocats i els funcionaris judicials, a més de la informació que reben i les hores que romanen a la sala, entre d'altres aspectes. Aquestes visites van tenir lloc entre els mesos d'abril i juny de 2011. Vam fer enquestes a 68 de les dones que vam passar pel jutjat de guàrdia.

S'ha intentat que les vivències de les dones quedessin reflectides en aquest informe, com també les tasques pendents en l'atenció de la violència de gènere. Estem en deute amb aquelles dones que ens van oferir el seu temps i la seva confiança. Un sentit agraïment per a elles.

2. Descripció del problema

A Espanya els esforços legislatius i de política pública per a combatre la violència en l'àmbit de la parella tenen poc més de vint anys. Malgrat la integrabilitat de la *Llei Orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere* (d'ara endavant Llei Integral), el sistema de justícia penal protagonitza els esforços estatals per tal d'eliminar la violència de gènere (Larrauri, 2007: 59-60).

Tot i l'aposta judicial mostrada per la Llei Integral (que Osborne (2009) qualifica com l'excessiu enjudiciament del problema), segueixen enregistrant-se un alt nombre de renúncies al procés judicial. Aquesta situació ja havia estat estudiada amb anterioritat. Al 1999 l'Associació de Dones Juristes THEMIS va estudiar una significativa mostra d'expedients judicials tramitats entre 1992 i 1996. La investigació va mostrar que en el 56% dels casos les dones desistien de les denúncies que havien interposat, no compareixien al Judici o perdonaven l'agressor (Associació de Dones Juristes THEMIS, 1999: 89).

Anys més tard el Laboratori de Sociologia Jurídica de la Universitat de Saragossa va realitzar dues investigacions (2003 i 2004) que també revelaren l'alta incidència de renúncies per part de les víctimes en el procés penal. L'estudi de l'any 2003 va constatar que en els casos de violència en la parella un 56% de les víctimes van decidir renunciar al procés en la fase d'instrucció, mentre que el 28% d'elles ho van fer als jutjats penals.

L'estudi realitzat l'any 2004, *El tractament de la violència familiar de gènere a l'administració de justícia* (2004), va analitzar 585 sentències dictades a la Comunitat Autònoma d'Aragó. La investigació va ressaltar l'elevat nombre de sentències absolutòries (62.4% en el cas de faltes), evidenciant l'absència de condemnes en casos de violència domèstica (García Calvo, 2004: 93-94).

L'estudi va emfatitzar que l'actitud de la víctima era determinant en la decisió judicial; incideix en les sentències absolutòries el fet que la dona hagués perdonat a l'agressor o la seva no assistència al judici. Allò que García Calvo denomina la manca de col·laboració amb la justícia per part de les víctimes és el detonant de les sentències absolutòries.

La Llei Integral no ha aconseguit abatre el desistiment de les dones a continuar el procés penal. Des de l'any 2007 l'Observatori contra la Violència Domèstica i de Gènere del Consell General del Poder Judicial documenta les "renúncies en el procés", aquesta xifra recull la manifestació de la voluntat de la víctima per tal que el procés no prossegueixi. Aquesta dada està recollida des del primer trimestre de 2007 i, des d'aleshores, s'ha anat en augment de forma considerable (Consell General del Poder Judicial, 2010: 4).

QUADRE 1. EVOLUCIÓ TRIMESTRAL DE RENÚNCIES A LA CONTINUACIÓ DEL PROCÉS PENAL

1r trimestre 07	2n trimestre 07	3r trimestre 07	1r trimestre 08	2n trimestre 08	3r trimestre 08	4t trimestre 08	1r trimestre 09	2n trimestre 09	3r trimestre 09	4t trimestre 09	1r trimestre 10	2n trimestre 10
2.735	3.228	3.288	3.322	4.180	4.246	4.352	3.930	4.393	4.475	3.964	4.070	4.004

Font: Elaboració pròpia amb dades del Consell General del Poder Judicial

El desistiment del procés penal per part de les víctimes de violència de gènere té efectes en l'índex de sentències absolutòries i de sobreseïments provisionals. Respecte aquests fet, el Consell General del Poder Judicial ha comptabilitzat el seu augment gradual des del segon semestre de 2005.

QUADRE 2. SOBRESEÏMENTS PROVISIONALS DICTAMINATS PELS JUTJATS DE VIOLÈNCIA SOBRE LA DONA, DES DEL 2n. SEMESTRE DE 2005 AL 1r. SEMESTRE DE 2010.

2n semestre 05	1r semestre 06	2n semestre 06	1r semestre 07	2n semestre 07	1r semestre 08	2n semestre 08	1r semestre 09	2n semestre 09	1r semestre 10	Total
10.033	12.050	14.505	19.335	18.776	20.629	20.440	22.707	23.858	23.772	186.105

Font: Consell General del Poder Judicial (2010). Dades estadístiques judicials en aplicació de la L.O. 1/2004. Resum dels 5 anys.

Les xifres mostren el costum del sobreseïment provisional com una forma de finalització dels processos iniciats per violència de gènere en els Jutjats de Violència sobre la Dona, a l'Estat espanyol.

QUADRE 3. FORMES DE FINALITZACIÓ DE PROCESSOS JUDICIALS INICIATS PER VIOLÈNCIA DE GÈNERE EN ELS JUTJATS DE VIOLÈNCIA SOBRE LA DONA A L'ESTAT ESPANYOL.

Trimestre	Sentència Absolutòria	Sentència Condemnatòria	Sobreseïment Lliure	Sobreseïment Provisional	Elevació a l'òrgan competent
1r de 2010	4%	13%	5%	45%	33%
2n de 2010	4%	15%	4%	43%	34%
3r de 2010	4%	16%	5%	44%	31%
1r de 2011	3.8%	12.4%	4.8%	37.3%	29%
2n de 2011	3.4%	11.2%	4%	31.5%	25.1%

Font Elaboració pròpia a partir de les dades publicades per l'Observatori contra la Violència Domèstica i de Gènere del Consell General del Poder Judicial.

A les audiències de judici oral realitzades pels jutjats penals, a Catalunya en general i específicament a Barcelona, la forma més comuna de finalització del procés és mitjançant les sentències absolutòries.

QUADRE 4. FORMA DE FINALITZACIÓ DELS PROCESSOS JUDICIALS ALS JUTJATS PENALS DE CATALUNYA.

Tri-mestre	Condemnatòries prèvia conformitat	Sentència Condemnatòria	Sentència Absolutòria	Sobreseïment Definitiu	Sobreseïment Provisional	Altres Causes
1n de 2011	315	449	1016	7	8	60
2n de 2011	284	401	1005	6	5	43

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades publicades per l'Observatori contra la Violència Domèstica i de Gènere del Consell General del Poder Judicial.

QUADRE 5. FORMA DE FINALITZACIÓ DELS PROCESSOS JUDICIALS ALS JUTJATS PENALS DE BARCELONA

Trimestre	Condemnatòries prèvia conformitat	Sentència Condemnatòria	Sentència Absolutòria	Sobreseïment Definitiu	Sobreseïment Provisional	Altres Causes
1r de 2011	207	337	767	2	0	30
2n de 2011	199	313	751	6	2	14

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades publicades per l'Observatori contra la Violència Domèstica i de Gènere del Consell General del Poder Judicial.

Les xifres mostrades són objecte de preocupació per part dels integrants del *Grup d'experts i expertes en violència domèstica i de gènere del Consell General del Poder Judicial*, que des de l'any 2006¹ avalua la conveniència de modificar

¹ Els informes del Grup d'Experts i d'Expertes en Violència Domèstica i de Gènere són: Informe sobre els problemes tècnics detectats en l'aplicació de la Llei Orgànica 1/2004, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere, i suggerències de reforma legislativa que els aborden (2006). Estudi sobre l'Aplicació de la Llei Integral contra la Violència de Gènere per les Audiències Provincials (2009). Informe del grup d'experts i expertes en violència domèstica i de gènere del Consell General del Poder Judicial sobre els problemes tècnics detectats en l'aplicació de la Llei Orgànica 1/2004, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere i en la de la normativa processal, substantiva o orgànica relacionada, i suggerència de reforma legislativa que els aborden (2011).

l'article 416 de la Llei d'Enjudiciament Criminal per tal de no fer extensiva la dispensa de no declarar a les víctimes de violència de gènere. El *Grup d'Experts i Expertes* argumenten que la violència de gènere acostuma a succeir en l'àmbit privat de les persones sense cap més testimoni que la pròpia víctima, per això aquest grup diu que "el manteniment de l'actual redacció del precepte apropa a aquests delictes, d'alguna manera, a la consideració de delictes privats." (CGPJ, 2009: 102).

Recentment, el Ministeri de Justícia va publicar l'Avantprojecte de Llei de Enjudiciament Criminal. A l'article 570 s'inclouen les exempcions a l'obligació de declarar per motiu de parentiu. La redacció incorpora la novetat de que l'exempció no serà aplicable quan aquells qui estiguin en els supòsits de no declarar, declarin en el procediment un cop fossin informats del seu dret a no fer-ho. Diu l'Avantprojecte:

Article 570. Exempcions a l'obligació de declarar per raó de parentiu

1. Estan dispensats de l'obligació de declarar els ascendents i descendents consanguinis a afins de l'acusat, els seus col·laterals consanguinis o dins del segon grau d'afinitat, així com el seu cònjuge o persona unida per relació de fet anàloga a la matrimonial, encara que s'hagi extingit el vincle conjugal o hagi cessat la convivència afectiva.
2. L'exempció no serà aplicable quan les persones a les que es refereix l'apartat anterior hagin acceptat declarar durant el procediment després d'haver estat degudament informades del seu dret a no fer-ho.
3. Cap testimoni podrà ser obligat a respondre una pregunta la resposta de la qual pugui originar l'atribució de responsabilitat penal a algun dels parents als que es refereix l'article, encara que no hagi estat acusat en aquest procediment.

Amb reserva de les interpretacions que la pràctica judicial li donarà a aquest nou article, les dones en la fase d'instrucció seran informades, tal i com ho són ara, de que poden acollir-se al seu dret a no declarar, amb la diferència de que, de fer-ho, hauran de declarar en el judici a risc d'incórrer en el delictes de desobediència greu a l'autoritat.

La no aplicació de l'exempció ha de ser llegida a la llum de l'article 576 de l'Avantprojecte, on s'estableix que quan el testimoni es negui a declarar o a contestar alguna pregunta, es deduirà testimoni pel delictes de desobediència greu a l'autoritat.

La implemetació de les no-drop policies

Abans de l'aprovació de la Llei Integral ja eren vigents les *no-drop policies*, mesures que formen part d'una sèrie de polítiques criminals que obliguen als agents del sistema de justícia penal a actuar quan tinguin coneixement de casos de vio-

lència de gènere, i que, a més a més, tendeixen a que la dona no es retiri del procés penal quan aquest ha tingut constància d'un fets constitutius de delictes.

En el context espanyol les *no-drop policies* han tingut diverses manifestacions: la impossibilitat d'enretirar les denúncies; l'admissió de que persones diferents a la víctima sol·licitin la intervenció policial; la manca de reconeixement exprés de que un canvi d'opinió de la víctima sigui causa de revocació de l'ordre de protecció; la imposició obligatòria de les penes d'allunyament i la previsió legal de la pena de presó per als casos de trencament de condemna, fins i tot en aquells supòsits en que la dona hagi consentit en l'apropament de la parella (Larrauri, 2007: 102).

Durant els anys vuitanta, en els Estats Units les *no-drop policies* van ser implementades davant l'elevat nombre de desistiments de l'acció penal que registaven els tribunals. La seva aplicació ha generat crítiques que perfectament poden tenir aplicació i vigència a Espanya:

1. Les implementacions de les polítiques que obliguen a les dones a romandre en el procés no sempre van acompanyades de més recursos que possibilitin donar seguiment a tots els casos. Quan les *no-drop policies* són implementades l'Estat ha de dotar de prou recursos als fiscals i als advocats d'ofici per tal que siguin capaços de proporcionar un servei, amb la mateixa atenció i intensitat tant en els casos més greus com en aquells que ho són menys i en els que més dones no volen seguir endavant. (Buzawa; Buzawa 2003: 197)
2. Les polítiques que obliguen a les dones a romandre en el procés penal atempten contra la seva voluntat doncs el delictes és vist com un atemptat contra l'Estat i no només contra la víctima. És ben cert que des d'aquesta perspectiva, l'autonomia de les víctimes no és l'objectiu més important per a un sistema de justícia penal retributiu centrat en el càstig i no en la víctima. A l'esquema retributiu, no hi ha lloc per a dubtes ni ambivalències de la víctima (Bailey, 2010).
3. Les polítiques que obliguen a les dones a romandre en el procés penal no li asseguren la seva integritat. Un cop que les dones surten del jutjat instructor, han de gestionar amb l'agressor el retorn a casa - en el cas de que visquin junts - l'Estat deixa a les víctimes en una espècie de desemparament que elles han de convertir en mecanismes per a la negociació de la quotidianitat.

Malgrat les crítiques esmentades, hi ha un sector de practicants del dret i feministes que identifiquen els beneficis de les *no-drop policies*:

1. Un argument central per a promoure aquest tipus de polítiques atén a les lògiques del sistema penal. Durant molt de temps la violència de gènere no va ser un assumpte d'interès per als policies, els fiscals, els jutges i els advocats que intervenien en el sistema de justícia penal. Per això la posada en

funcionament de les polítiques que fan del delicte de violència de gènere un delicte públic, obligant a l'arrest de l'agressor i a les dones a romandre en el procés penal, respon a la indiferència històrica d'aquests sectors, els quals amb la incorporació de la persecució obligatòria del delicte han de prendre's amb molta serietat l'il·lícit penal (Mills 1999-2000:16; Robbins 1999-2000:206; Ford, 2003)²

2. Quan les dones poden enretirar-se del procés penal, s'envia un missatge tant a l'agressor com a la víctima indicant que la violència de gènere segueix sent un assumpte de l'àmbit privat de les persones i que l'Estat té poc interès en resoldre un assumpte amb enormes costos socials. Robbins afirma que cada cop que un home colpeja a una dona, *totes* les dones pateixen tant del risc d'un perjudici futur que no va ser previngut per l'Estat, com una absència en el moviment social cap a la igualtat. Quan l'Estat no investiga ni sanciona fets de violència de gènere tracta aquest delicte com un assumpte menor respecte a d'altres delictes (Robbins: 1999 -2000: 207; 215).
3. Malgrat que algunes feministes insisteixen en que la voluntat de la dona ha de ser respectada, d'altres en canvi opinen que moltes de les dones que decideixen tornar amb el seu agressor no estan exercint una elecció lliure: envoltades en un cicle de violència que no les deixa prendre decisions, quan són depenents econòmiques s'enfronten al problema de la manutenció, i les amenaces que poden sorgir de la denúncia són totes complexes realitats que fan que una dona víctima de violència de gènere no sigui lliure de voluntat. A més a més s'ha de tenir en compte que a víctimes d'altres delictes no se'ls dóna aquesta opció; donar a les dones l'opció de desistir en qualsevol moment processal és ignorar la dinàmica de la violència de gènere i és donar als homes que amenacen, assetgen i intimiden la possibilitat d'obligar a les dones a que, elles mateixes, desisteixin del procés (Robbins 1999-2000). Pot passar, com afirma el *Grup d'Experts i Expertes en Violència Domèstica i de Gènere* que la possibilitat de no declarar en contra del cònjuge acabi "convertint-se en un nou instrument de dominació al servei del violent quan la testimoni és la víctima dels fets" (CGPJ, 2011:24).

² Aquest argument és compartit tant per autors crítics amb les *no-drop policies* com per aquells que asseguren les seves avantatges.

3. Objectius del treball i metodologia desenvolupada

La investigació de caràcter quantitatiu que aquí es presenta, té per objectiu conèixer la resposta que el sistema penal –en la fase d'instrucció– ofereix a les dones que denunciïn violència de gènere. Per això, vàrem enquestar a 68 dones que van acudir als Jutjats de Violència sobre la Dona de la Ciutat de la Justícia de Barcelona (d'ara endavant Jutjats de VIDO) entre els mesos d'abril a juny de 2011. Aquesta xifra representa el 39.5% del total de dones que acudiren durant els trenta dies que vàrem visitar el jutjat.

Les enquestes es van realitzar a la sala d'espera de víctimes, que es troba a la planta baixa de l'edifici I de la Ciutat de la Justícia de Barcelona, lloc en el que els Jutjats de VIDO realitzen les guàrdies corresponents.

Les visites a la sala d'espera de víctimes es van realitzar durant trenta dies no consecutius, donat que els permisos per a romandre no van ser obtinguts de manera simultània. Tot i això cadascun dels Magistrats dels cinc jutjats de VIDO de Barcelona ens va permetre romandre a la sala d'espera i enquestar a les dones que expressament van manifestar la seva voluntat de fer-ho.

Escollir a les dones que vàrem enquestar no va ser una tasca fàcil. La sala de víctimes és un espai d'aproximadament 16 m² absent de privacitat per al diàleg. En ocasions, establir conversa amb una dona podia comportar quaranta o cinquanta minuts d'espera. Les dones, quan arriben a la sala de les víctimes es troben desconcertades i nervioses. Vàrem escollir només a aquelles que acceptaren ser enquestades sense cap tipus d'insistència. De tal manera que moltes dones van decidir no ser enquestades. Un altre criteri de selecció va ser que no tinguessin lesions greus.

Com a mínim sis vegades succeí que mentre aplicàvem el qüestionari les dones eren cridades per un funcionari judicial per a fer-los les notificacions corresponents. A vegades, elles no tornaven a la sala d'espera de víctimes i marxaven del jutjat sense concloure el qüestionari. Aquesta és una de les raons per les que hi ha respostes amb valors perduts. Altres raons atenen a la prudència i el respecte a les víctimes, donat que hi havia determinades preguntes que vàrem considerar inoportunes quan les dones anaven acompanyades d'una altra persona.

Les visites es van programar per a que al finalitzar el treball de camp es cobrisin sis guàrdies per a cada Jutjat de VIDO. És a dir, un total de trenta dies distribuïts de la següent manera:

QUADRE 6. RELACIÓ DE DATES EN LES QUE ES VAN REALITZAR LES VISITES A LA SALA D'ESPERA DE LES VÍCTIMES EN ELS JUTJATS DE GUÀRDIA DE VIDO.

Mes	Nombre de dies	Dilluns	Dimarts	Dimecres	Dijous	Divendres	Dissabtes	Diumenges
Abril	2						9/04	10/04
Maig	16	23/05 30/05	10/05 17/05 24/05 31/05	4/05 11/05 18/05	19/05 26/05	20/05	21/05 28/05	8/05 22/05
Juny	12	13/06 27/06	7/06 28/06	1/06 15/06	16/06	17/06	4/06 11/06	5/06 12/06

El temps que cada jornada romaniem a la sala va oscil·lar entre quatre i sis hores, depenent del nombre de dones que es trobessin a l'espera de diligències judicials (presa de declaració per part d'elles, presa de declaració per part de la parella, depenent del cas, de l'elaboració de peritatges mèdics, etc.). L'espera també depenia de l'hora en la que marxaven del jutjat las dones. Aquest fet era indispensable per a precisar les hores de permanència de cadascuna de les enquestades a la sala d'espera per a les víctimes.

El qüestionari que aplicàrem està dividit en tres apartats: el primer d'ells es refereix a les dades sociodemogràfiques de les dones. El segon descriu l'incident de violència pel qual van arribar al jutjat, també la freqüència dels esdeveniments violents i el tipus d'agressions que havia rebut la dona per part de la seva parella. Finalment, la tercera part de l'enquesta va permetre conèixer la manera en que les dones es van apropar al sistema penal, les seves expectatives, les seves primeres impressions i la seva posició respecte a declarar o no en aquesta primera fase processal.

Les dades van ser processades mitjançant el programa informàtic SPSS³ en el que es van endreçar 110 variables.

Les hores d'estança a la sala de víctimes no només ens va permetre enquestar les dones, sinó que també vàrem poder fer observació participant i presenciar la interrelació entre elles i els funcionaris judicials i els advocats i advocades d'ofici. D'aquí vàrem recollir alguns diàlegs que ens permeten descriure molt millor la manera en la que el sistema penal respon, a la fase d'instrucció, a les dones que denunciïn violència de gènere.

³ Aquest *software* ens ha permès treballar amb més de cent variables per l'anàlisi estadístic.

4. Els resultats del treball de camp

Malgrat que és freqüent trobar xifres que donen compte de l'alt nombre de dones víctimes de violència de gènere que decideixen renunciar o no col·laborar amb el sistema penal, són poques les investigacions que exploren les raons d'aquesta situació.

Als Estats Units, David Ford va ser pioner a l'intentar cercar una resposta (Ford 1983, 1991 a Bennett *et al*, 1999: 763). Aquest autor va fer un estudi en el que entrevistà a 25 dones que estaven iniciant el procés penal, una vegada entrevistades els donà seguiment i els preguntà perquè havien decidit abandonar el sistema judicial. Ford va analitzar qualitativament les respostes de les dones i va trobar que algunes d'elles abandonaven el sistema penal perquè aquest ja els havia servit per als seus objectius personals. Va trobar que algunes víctimes s'apropen al sistema penal per a obtenir poder en el marc d'una relació desigual.

L'autor manifesta que donar una sola explicació de les raons que motiven a les dones a seguir el procés penal, sempre serà una explicació incompleta. Les raons són complexes perquè algunes atenen a motius personalíssims entre els que s'inclouen l'afecte, les estratègies personals per a sobreportar la quotidianitat; la dependència econòmica; les relacions amb els fills i les filles; la por; el recolzament de les xarxes socials i familiars; etc.

Aquesta investigació no explora les raons personals. Aquest estudi explica la manera en la que les dones són ateses pel sistema de justícia penal en els seus primers contactes i les respostes que elles reben d'un sistema que s'ha encaminat a l'especialització a raó de la matèria mitjançant la creació dels Jutjats de Violència sobre la Dona.

L'objectiu d'aquest estudi és conèixer la interacció del sistema penal en la decisió de les dones víctimes de violència de gènere en el desistiment del procés penal. La idea és descriure el primer contacte que tenen les dones amb el sistema de justícia penal i així poder indicar quins són els elements que podrien millorar-se des del sistema de justícia.

Descripció de la sala d'espera de les víctimes

Una vegada les dones arriben als Jutjats de Guàrdia de la Ciutat de la Justícia han de dir el seu nom a la persona que es troba al mostrador. Aquesta persona té un llistat amb els noms dels homes i dones que arribaran cada dia al Jutjat. Un cop que la dona s'identifica, és acompanyada per un guarda de seguretat privada fins la petita porta que condueix a la sala d'espera per a les víctimes.

L'accés a la sala és restringit. Des de fora, la porta només es pot obrir mitjançant una targeta electrònica que permet l'accés; però les dones poden obrir la porta

des de dins sense cap tipus de restricció. Una vegada dins, les dones es troben amb una sala rectangular, d'aproximadament 8 metres de llarg per 2.5 metres d'ample, amb setze cadires recolzades en les seves parets.

A la sala d'espera de les víctimes les dones dialoguen amb les persones que les acompanyen i amb els seus advocats. És fàcil assabentar-se de les converses, les dimensions de la sala ho faciliten. Hi ha una manca total de privacitat.

La sala d'espera no té bany. Quan les dones tenen la necessitat d'anar al sanitari han d'avisar al guarda de seguretat privat, el qual els autoritza la sortida. A vegades surten de la sala sense avís previ i no passa res. Altres vegades surten sense avisar i el guarda els recorda de l'importància que té el fet que els avisin, per tal d'evitar coincidir en el passadís amb la seva parella.

Dins la sala d'espera no hi ha aigua, ni cafè, ni menjar. Hi ha una màquina expenedora de cafè i d'alguns aliments al passadís d'entrada dels jutjats de guàrdia. Però per a algunes dones no sempre és viable comprar-se un cafè o qualsevol altre aliment. No van preparades amb diners i algunes d'elles es mantenen tota l'espera sense cap tipus d'aliment.

Perfil de les dones enquestades

Edat

L'edat de les 68 dones entrevistades oscil·la entre els 17 i els 50 anys, però el major nombre d'aquestes (23), es troben en el rang d'edat d'entre 30 i 39 anys. El segueix el rang d'entre 20 i 29 anys (20) i, en tercer lloc les d'entre 40 i 49 anys (16).

QUADRE 7. DONES PER GRUP D'EDAT

Grup d'edat	Nombre de Dones	%
0-19	5	7.3
20-29	20	29.5
30-39	23	33.8
40-49	16	23.5
50 i més	4	6

Nacionalitat

De les dones enquestades, el 42.6% són espanyoles i el 57.4% són d'origen estranger. La sobrerepresentació de les dones estrangeres segueix la tendència de les xifres oficials. D'acord al Consell General del Poder Judicial, durant el segon

trimestre de 2011, del total de denúncies, un 64% eren dones espanyoles i un 36% estrangeres (2011: 2).

Les dones d'Amèrica Llatina representen el 56.4% del total de les nascudes a d'altres llocs. Amb molta diferència les segueixen les dones d'origen europeu, un 17.94%⁴.

QUADRE 8. NACIONALITAT DE LES DONES ESTRANGERES

Nacionalitat	Nombre de dones	%
Boliviana	7	10.3
Equatoriana	5	7.4
Dominicana	4	5.9
Marroquí	4	5.9
Romanesa	3	4.4
Peruana	2	2.9
Colombiana	2	2.9
Russa	2	2.9
Nord-americana	2	2.9
Argentina	1	1.5
Paquistanesa	1	1.5
Mexicana	1	1.5
Xinesa	1	1.5
Francesa	1	1.5
Polonesa	1	1.5
Ucraniana	1	1.5
Anglesa	1	1.5
TOTAL	39	57.4

De les 39 dones d'origen estranger, una no va manifestar la seva condició migratòria. Entre 38 dones que sí van respondre, un 71% tenen un Nombre d'Identificació d'Estrangers (NIE), un 13.1% no tenen permís de residència i un 13.1% estan nacionalitzades. Una dona de les enquestades era turista.

Estat conjugal i fills i filles

Respecte als estats conjugals de les dones enquestades, el 36.8% són solteres; el 29,4% estan casades; el 13.2% separades; el 11.8% ajuntades i el 8.8% divorciades. Així, la proporció de dones unides o casades no arriba a representar la meitat del total de les dones que van respondre al qüestionari. Dit d'una altra

⁴ Dones que representen als següents països europeus: França, Ucraïna, Rumania, Polònia i Anglaterra

manera, **el 58.8% del total de les dones d'aquesta mostra no viuen amb els seus agressors.**

De les dones enquestades, 67 van respondre a la pregunta de si tenien o no fills. La dona que no va respondre és d'origen estranger. La majoria de les dones enquestades (71.6%) tenen fills. El 35.8% en tenen només un; el 22.3% en dos, el 7.4% tres, i el 6.1% una quantitat superior.

El 86.8% de les dones estrangeres són mares. En el 81.8% dels casos els seus fills i filles viuen amb elles a Barcelona, mentre que en el 18.18% restant els seus fills i filles viuen al seu país d'origen amb l'àvia materna d'aquests, amb el pare o amb d'altres familiars.

Nivell educatiu

Totes les dones excepte una han passat pel sistema d'escolarització. L'excepció és d'una dona boliviana queixua que parlava castellà amb molta dificultat. Destaca, entre el nivell educatiu l'Educació General Bàsica (EGB) i l'Educació Secundària Obligatòria (ESO) amb el 35.8% dels casos, xifra que contrasta amb el 7.5% de dones que tenen estudis de postgrau.

QUADRE 9. NIVELL EDUCATIU DE LES DONES ENQUESTADES

Nivell Educatiu	%
EGB/ESO	35,8
BUP/Bachiller	25,4
FP/Mòduls	19,4
Universitat	11,9
Postgrau	7,5

És interessant destacar que els nivells més alts d'escolarització es van registrar entre les dones estrangeres. El 11.9% de dones amb formació universitària (russa, marroquí, nord-americana, francesa i polonesa) i el 7.5% de dones amb postgrau (pakistaní, mexicana, anglesa, ucraïana i peruana). Aquestes dades trenquen amb l'estereotip construït pel binomi de la migració dels països pobres i els baixos nivells educatius.

El nivell educatiu d'aquestes dones no necessàriament implica que tinguin treballs més ben remunerats. La dona russa es trobava a l'atur en el moment de l'entrevista i abans es valia com a xofer de cotxes de luxe per al turisme rus. La dona marroquí és infermera qualificada i treballa a Barcelona tenint cura de malalts a domicili cobrant una mitjana d'entre vuit i deu euros l'hora. Per una altra banda, es troben les dones que, malgrat la seva escolarització es dediquen a les tasques domèstiques i a tenir cura dels fills i filles, com la dona peruana i la pakistanesa. De les deu dones amb major nivell de formació només tres tenen tre-

balls que els permetin ser autosuficients des del punt de vista econòmic, és el cas de la dona anglesa, la dona nord-americana i la dona ucraïana.

Ocupació

Respecte a l'ocupació de les dones, destaca que la majoria d'elles treballen en oficis poc remunerats. En primer lloc sobresurten els serveis de neteja en un 22.1%, que són realitzats generalment per les dones estrangeres.

Li segueixen les dones que es troben a l'atur (16.2%). En tercer lloc estan les dones que es dediquen a estudiar (11.8%). En quart lloc les que treballen en ocupacions no remunerades (tenint cura dels seus infants i realitzant tasques domèstiques) (10.3%).

QUADRE 10. OCUPACIÓ DE LES DONES ENQUESTADES

Ocupació	%
Serveis de neteja	22,1
Atur	16.2
Estudiant	11,8
Treball no remunerat	10.3
Professional especialitzada	5.9
Depenenta	5.9
Camblera	4.4
Tenint cura d'infants o avis	4.4
Perruquera	2.9
Al carrer	2.9
Auxiliar dental	2.9
Petit negoci propi	2.9
Res	2.9
Cuïnera	1.5
Caixera	1.5
Xofer	1.5

Tipus de violència i relació afectiva

En aquest apartat presentem el tipus de relació que les dones mantenen amb les seves parelles, el temps de la relació i el tipus d'incident pel qual les dones estaven al Jutjat de Violència sobre la Dona. També vàrem indagar sobre la prevalència dels incidents de violència i el tipus d'agressions que les dones van rebre.

Estat conjugal i característiques de la relació

El 69% de les dones tenen una relació vigent amb les seves parelles. Quan els agressors són exparelles (30.9%) és freqüent escoltar a les dones explicar que l'incident de violència va detonar-se quan els exnuvis o excònjuges es van assabentar de que elles tenien una altra relació o quan elles no van voler tornar amb ells.

QUADRE 11. TIPUS DE RELACIÓ DE LES DONES ENQUESTADES

Tipus de relació	%
Nuvi	25
Cònjuge	44.1
Exnuvi	11.8
Excònjuge	19.1

QUADRE 12. TIPUS DE RELACIÓ PER GRUP D'EDAT

Grup d'edat	% Nuvi	% Cònjuge	% Exnuvi	% Excònjuge
0-19	4.4	0	2.9	0
20-29	8.8	13.2	2.9	4.4
30-39	7.3	14.7	2.9	8.8
40-49	4.4	10.2	2.9	5.8
50 i més	0	5.8	0	0

Les dones menors de 20 anys van ser agredides pels seus nuvis o els seus exnuvis. Les agressions per exparelles es troben en tots els grups d'edat, a excepció de les dones de 50 anys o més. Entre les dones que van patir un incident de violència per part de les seves exparelles, el 10.3% ja estaven separades des de feia anys (entre 2 a 6 anys).

Destaca que, entre les dones que tenen una relació vigent amb les seves parelles, el 51.4% tenen relacions d'entre 1 i 9 anys.

QUADRE 13. TEMPS DE RELACIÓ DE PARELLA

Temps de relació de parella	%
3 a 8 mesos	16

De 1 a 9 anys	51.5
De 10 a 20 anys	23.6
De 20 a 30 anys	8.9

Tipus d'agressió i freqüència d'actes violents

Preguntades respecte el tipus d'agressió que havien patit, la violència de tipus físic és la més comuna amb un 62.1%, seguida de la violència psicològica amb un 31.8%. En el 6.1% dels casos les dones van manifestar expressament que havien patit ambdós tipus de violència.

Al demanar-les si aquesta era la primera vegada que havien tingut un incident de violència, el 72.7% de les dones van manifestar que no. És a dir, quasi tres quartes parts de les dones ja havien tingut incidents previs. La meitat ja havia arribat a un Jutjat de Violència sobre la Dona.

Perfil dels agressors

Dels agressors ens interessava saber tres coses: la seva nacionalitat, la seva edat i conèixer si estaven o no detinguts. Aquesta informació va ser proporcionada per les dones enquestades.

Respecte a la nacionalitat dels homes denunciats per violència de gènere, el 55.9% eren estrangers mentre que el 44.1% eren espanyols. Aquests percentatges són molt similars als de les dones enquestades.

Cinquanta-nou dones van informar sobre l'edat de la seva parella. L'edat de l'agressor oscil·len entre els 18 i els 62 anys. El rang més freqüent és de 20 a 29 anys.

QUADRE 14. EDAT DELS AGRESSORS

Grup d'edat	%
0-19	1.7
20-29	30.6
30-39	25.5
40-49	23.8
50-59	15.3
60 i més	3.4

La major part dels agressors estaven detinguts (69.4%), mentre que el 30.6% no.

És freqüent que les dones expressin sentiments de desconcert quan les seves parelles es troben al calabós. La preocupació va des de saber si en els dies o

hores de detenció han menjat o si els han tractat bé, fins a desconèixer l'estat anímic amb el que ells sortiran. Això darrer genera en algunes de les dones especial preocupació, doncs després de l'episodi que les ha dut al jutjat hauran de gestionar la convivència quotidiana amb una parella que pot estar molt molest per haver estat arrestat.

Experiència amb sistema de justícia penal

Aquest apartat explica l'experiència de les dones al seu pas per dues de les institucions del sistema de justícia penal: la policia i el jutjat de guàrdia. Aquí es descriu la manera en la que les dones van establir contacte amb la policia, la informació que els van proporcionar els agents i la seva arribada al jutjat. També farem un recompte del primer contacte que les dones tenen amb els advocats d'ofici.

Per al 64.7% de les dones aquesta era la seva primera experiència judicial. El 35% de les dones que havien acudit amb anterioritat ho van fer per diversos motius, essent el més freqüent denúncies per fets de violència amb la mateixa parella.

QUADRE 15. MOTIUS QUE HAN DUT A LES DONES A TENIR EXPERIÈNCIES ANTERIORS AMB LA JUSTÍCIA

Motius	%
Denunciar fets de violència amb la mateixa parella	27.9
Denunciar fets de violència amb una altra parella	1.5
Altres assumptes judicials	5.6

Forma en la que es va iniciar el procés penal

En el 64.8% dels casos el procés judicial es va iniciar perquè les dones van fer una trucada telefònica a la policia o després que elles acudiren directament a la comissaria.

QUADRE 16. FORMA D'INICI DEL PROCÉS JUDICIAL

Forma d'inici	%
La dona va trucar a la policia	32.4
La dona va anar a la comissaria	32.4
Una tercera persona va trucar	22.1

a la policia	
Els fets van succeir en un lloc públic i una tercera persona va trucar	4.4
Va ser remesa pel CAP	4.4
L'agressor va trucar a la policia	4.4

El 88% de les dones que sol·licitaren la intervenció policial va respondre a la pregunta que, si al fer-ho, sabien que iniciarien un procediment judicial. El 58.9% de les dones no ho sabien, no esperaven que, al sol·licitar ajuda en un moment d'emergència, serien cridades a comparèixer davant d'un jutjat pocs dies després. Algunes dones només volien protecció en un moment puntual, d'altres volien que l'agressor fos detingut temporalment i unes altres més volien donar-li un escarment a l'agressor.

Respecte als casos en els que una tercera persona trucà a la policia, les dones van manifestar sentiments positius tals com sentir-se bé i protegides.

L'Autoritat en el primer contacte

Seixanta-set dones van respondre a la pregunta sobre quina havia estat la primera autoritat amb la que van tenir contacte. El 94.1% el va tenir amb la policia, específicament amb els Mossos d'Esquadra.

El 88.2% va indicar el nom de la comissaria a la que havien acudit. Sis comissaries van rebre el 76.6% del total de denúncies.

QUADRE 17. COMISSARIES A LES QUE VAN ACUDIR LES DONES⁵

Comissaria	%
Eixample	18.3
Nou Barris	15.0
Ciutat Vella	13.3
Sant Andreu	10
Sant Martí	10
Horta Guinardó	10
Altres	23.4

Malgrat que dues dones van manifestar que la primera vegada que van anar a la comissaria els funcionaris policials els van indicar que havien de tornar el dia

⁵ Aquestes xifres són els percentatges vàlids registrats pel SPSS. És a dir, representen a les dones que sí van contestar a la pregunta

següent; 63 del total de les 68 dones avaluen positivament el tracte que van rebre per part dels agents dels Mossos d'Esquadra. És freqüent escoltar frases com "molt macos" "pacients" i, fins i tot, una dona d'origen romanès va manifestar: "no m'ho esperava, jo estava a l'hospital i la agent policial em va portar un suc de taronja. És que en va tractar com si fos una germana".

QUADRE 18. EL TRACTE A LA COMISSARIA DE POLICIA

Tracte	%
Excel·lent	55.6
Bo	36.5
Regular	1.6
Dolent	3.2
Molt dolent	3.2

La bona opinió que manifesten les dones respecte el tracte a la comissaria de policia contrasta amb la informació que elles tenen sobre el que succeeix en el jutjat de guàrdia. Les dones sí que reben informació a la comissaria però no acaben d'entendre-la i, freqüentment, seleccionen el que els pot resultar més útil. Per exemple, quan a les dones se'ls pregunta sobre si saben el que succeeix al jutjat, moltes d'elles responen que allà els donaran una ordre de protecció.

El primer contacte que tenen les dones amb el sistema de justícia penal sol succeir al molt poc temps de l'agressió. És un moment molt complicat per a elles i això dificulta que tinguin un enteniment adequat de la informació que se'ls proporciona a les comissaries de policia. Algunes dones poden trobar-se emocionalment molt afectades pels fets succeïts i tenen davant seu preocupacions relatives a la seva seguretat i a la dels seus fills i filles, sobre la seva subsistència, sobre la detenció de la seva parella quan aquesta ha tingut lloc.

A continuació mostrem com les dones entenen de forma diferent la informació que subministren els funcionaris policials:

Seixanta dones van respondre a la pregunta sobre si a la comissaria havien estat informades sobre l'existència d'una legislació especial en matèria de violència de gènere: el 53.3% van respondre afirmativament enfront a un 46.7% que desconeixien aquesta informació.

Cinquanta-nou dones van respondre a la pregunta sobre si sabien en què consisteix el procés penal: el 55.9% d'elles van dir que no, enfront a un 44.1% d'elles que van manifestar que a comissaria els havien explicat.

Cinquanta-set dones van respondre a la pregunta sobre si coneixien el temps que els comportaria el procés penal, només el 21.1% van respondre que sí, enfront al 78.9% que desconeixien aquesta informació.

Les xifres mostren un greu problema de desinformació. Aquesta situació ja havia estat assenyalada en un altre estudi empíric realitzat als EUA per Laura Bennett i Lisa Goodman (1999: 766-777). Les investigadores van concloure que el primer contacte que les víctimes de violència de gènere tenien amb el sistema de justícia penal solia ser molt llarg i extens. En aquest primer apropament a elles se'ls proporcionava tota la informació sobre el funcionament del sistema penal i, malgrat això, segons l'estudi, la situació anímica que experimentaven les dones era una greu dificultat per a que comprenguessin de forma precisa i en tota la seva dimensió la informació rebuda.

El 62.1% de les dones van ser notificades al dia següent del seu primer contacte amb la policia que havien d'anar al Jutjat. Aquesta notificació sol arribar via telefònica i és realitzada per agents policials. En el 34.8% dels casos va ser a la pròpia comissaria a on les dones van ser informades d'això. En algunes comissaries faciliten un planell amb la ubicació i les indicacions de com arribar a la Ciutat de la Justícia de Barcelona.

Des que succeeix l'agressió fins que les dones han d'acudir al jutjat transcorren entre un o dos dies. En aquest període tan breu les dones experimenten: una agressió per part de les seves parelles; una intervenció policial i una presència en els jutjats. Masses emocions i molts aconteixements. És per això que no és estrany que en arribar al jutjat, poques dones comprenguin el que allà està passant.

El paper dels advocats i les advocades

El 69.1% de les dones que van acudir al jutjat estaven representades per un advocat d'ofici. Els advocats d'ofici exerceixen una tasca fonamental en el procés judicial, no només perquè representen a les víctimes, sinó perquè també són els orientadors i informadors del que passa durant el procés.

QUADRE 19. REPRESENTACIÓ JUDICIAL

Representació Judicial	%
Advocat/advocada d'ofici	69.1
Advocat/advocada particular	13.2
Ningú (només el fiscal)	17.6

A l'apartat anterior vam comentar que les dones acostumen a sortir de la comissaria amb poca informació o amb poc enteniment del funcionament del procediment judicial. Davant aquesta situació, els advocats d'ofici es converteixen en veritables assessors jurídics. Larrauri reflexiona sobre l'assessoria que han d'oferir els advocats. Explica que aquests no s'enfronten a un client habitual degut a que les dones requereixen recolzament i una assessoria completa per a garantir la seva seguretat (Larrauri, 2003:17).

L'observació participant va desvetllar que, salvant algunes excepcions, els advocats i advocades d'ofici no estan disposats a assumir un servei jurídic que vagi més enllà de proporcionar serveis tecnicojurídics.

Els advocats i advocades inscrits en el torn d'ofici de violència sobre la dona, quan arriben al jutjat de guàrdia poden tenir més d'una clienta en espera d'assessorament i, sovint, pot haver un sol advocat per a la guàrdia. Per exemple, l'1 de juny de 2011, hi havia una advocada per a sis dones. Davant d'un panorama així, resulta complicat que les dones puguin rebre un assessorament que els ajudi a aclarir tots els dubtes.

En un dia de guàrdia, una advocada d'ofici ha d'assessorar a la seva clienta, estar present en la declaració, acudir a la declaració de la parella, esperar les resolucions judicials corresponents i informar a la víctima del següent pas a seguir. Una enorme tasca que s'ha d'assumir en poques hores.

Les advocades i advocats acostumen a arribar a la sala d'espera amb una còpia de l'atestat policial. És freqüent que els juristes diguin en veu alta el nom de la seva clienta per a identificar-la. Després d'identificar-se i presentar-se, els advocats i advocades llegeixen l'atestat policial i a mesura que el van llegint li van fent preguntes a les seves clientes (preguntes que intenten precisar més els fets).

Aquest contacte en té lloc a la sala de víctimes. No hi ha un espai en el que les dones puguin explicar amb més intimitat el que ha succeït. En ocasions, aquesta manca de privacitat s'agreuja quan les dones estan acompanyades d'algun membre de la seva família (mare, germanes, amigues...) doncs durant el diàleg estan presents i elles no se senten lliures per a expressar-se.

Freqüentment, la trobada entre les dones víctimes de violència de gènere i els advocats i advocades d'ofici es fa pocs minuts abans de la primera declaració davant el jutge. En moltes ocasions, les dones acudeixen a la declaració amb molt poca informació del que significa aquest acte processal.

Seixanta-tres dones van respondre a la pregunta de si havien declarat:

QUADRE 20. POSICIÓ PROCESSAL DE LES DONES EN EL JUTJAT DE VIOLÈNCIA SOBRE LA DONA

Vostè va declarar?	%
Sí	70.6%
No	23.8%

Malgrat rendir la declaració, les dones tenen poca informació de les conseqüències processals de la mateixa. És freqüent que desconeguin el tipus de sanció que pot recaure sobre la seva parella i això els hi genera incertesa i un sentiment contradictori, una espècie de responsabilitat per la detenció i possible empresonament de les seves parelles.

Els advocats i advocades no acostumen a informar a les dones de les sancions penals per a les seves parelles. La idea de l'empresonament de les seves parelles produeix angoixa quan no es compta amb la informació adient.

L'estudi del tipus de penes imposades pels jutges realitzat per Antón i Larrauri conclou que la Llei Integral ha conduït a una menor imposició de la pena privativa de la llibertat i un augment a condemnar a fer treballs en benefici a la comunitat i en la imposició de realitzar programes formatius (Antón; Larrauri 2009: 21-23).

A la sala d'espera de les víctimes es poden escoltar diàlegs com el del 21 de maig de 2011, entre un advocat i la seva clienta:

«Advocat (*entra a la sala d'espera de víctimes*): “el fiscal demana nou anys per a tots dos”.

Dona (*es posa a plorar*): “ Però com?”

Advocat (*en un to molt segur*): “però no et preocupis, jo d'aquí et traure ben neta”

Dona (*plorant*) “Però jo aniré a la presó?”

Advocat (*en to de fastigueig*): “No em cansis amb el mateix, aquí ningú se n'anirà a la presó”».

L'advocat va assegurar a la dona que no aniria a la presó, però no li va proporcionar prou informació perquè ella se sentís segura i tranquil·la. El to de veu i les formes que va emprar l'advocat (va dir-li: “no em cansis amb el mateix...”) no van ajudar a mantenir un diàleg fluid i de confiança.

El dimarts 17 de maig de 2011 va arribar al jutjat una dona que tenia una sutura a l'orella. El seu espòs li havia llançat una llauna de cervesa. La seva advocada li diu:

Advocada: "Aleshores sí declararà".

Dona: "sí, sí... m'ha fet mal".

Advocada: "bé després no em vingui amb que no vol declarar. Els jutges estan cansats d'això".

Dona: "seguiré endavant".

Hores després, la mateixa advocada entra a la sala d'espera de les víctimes:

Dona: "Ell ja ha declarat?"

Advocada: "Sí, ja ha declarat... per cert, què li veu a aquest home tan lleig?"».

El dilluns 23 de maig de 2011 ens vàrem trobar amb la dona del diàleg en un dels bancs del vestíbul de la Ciutat de la Justícia. Estava esperant la seva advocada. Xerrem i conclou la conversa dient: "Hagués estat més fàcil agafar les meves coses i anar-me'n de casa, tantes voltes que haig de donar amb això..."

Per arribar a ser advocat o advocada del torn d'ofici sobre violència de gènere s'ha de fer un curs en la matèria. Una vegada fet el curs es pot assistir a les víctimes de violència de gènere. És evident que ser advocat en aquesta matèria no només requereix perícia tècnica, també és indispensable tenir disposició per entendre que les clientes han estat agredides per homes als qui encara els tenen afecte, amb els quals, en moltes ocasions, tenen fills i, fins i tot, un projecte de vida.

Hi ha advocats excepcionals com l'advocada d'una dona que no va voler declarar però que va estar amb ella quatre hores d'un diumenge fins al final de la diligència. O un advocat que en to molt cordial li va explicar a la seva clienta de què es tractava la fase d'instrucció del procés judicial.

Al principi d'aquest apartat assenyalarem que 17.6% de les dones no tenen cap representació judicial. Són les que decideixen no declarar des que arriben al jutjat i no compten amb cap tipus d'assessoria sobre el que passarà. Moltes intueixen que de no declarar el cas s'arxivarà, però no tenen absoluta certesa d'això. El fet de no voler declarar fa que cap persona en el Jutjat de Guàrdia de Violència sobre la Dona li indiqui el temps que romandrà allà, o la sort del seu expedient. En aquests casos, les dones estan més mal informades i amb incerteses sobre la situació processal.

Expectatives i desacords

Tant el qüestionari de l'enquesta, com l'observació participant ens van permetre conèixer algunes valoracions de les dones respecte a la seva experiència amb el sistema judicial.

No està de més esmentar que les hores a la sala d'espera passen molt lentament. Moltes dones estan notòriament tristes, molestes, espantades, indignades o enutjades. A vegades, dialoguen entre elles, s'expliquen les seves històries. Altres es miren les unes a les altres i el fràgil equilibri que es genera cada dia, es trenca per a qualsevol intromissió: el plor d'alguna d'elles, la veu d'un funcionari judicial, la desesperació d'una altra. No és un lloc fàcil per tal de gestionar els sentiments, tampoc per comprendre el que pot succeir.

La sensació de sentir-se una víctima és freqüent. Cinquanta-set dones van respondre a la pregunta sobre si es consideraven víctimes de violència de gènere. El 96% d'elles van respondre afirmativament.

QUADRE 21. MOTIUS PELS QUE LES DONES SE SENTEN VÍCTIMES DE VIOLÈNCIA DE GÈNERE

Motius	%
Perquè em va maltractar	80.8
Perquè hi ha hagut molta violència psicològica	7.7
Perquè m'amarga la vida	3.8
Perquè som parella	1.9
Perquè és una relació de poder	1.9

Les dones que consideren que no són víctimes de violència de gènere van qualificar el fet que les va portar al jutjat com un esdeveniment aïllat o d'una discussió deguda, simplement, a la convivència de parella i no perquè hi hagués de per mig una relació de violència. Aquesta darrera explicació va ser donada per una dona estrangera amb estudis universitaris.

L'experiència que les dones tenen amb el sistema de justícia penal no els minven els sentiments experimentats. A la pregunta de com se sentien en aquell moment, el 81.8% van respondre amb adjectius negatius: trista, enutjada, fatal, espantada, cansada, confosa, decebuda, impotent. Mentre que només el 18.2% restant van dir sentir-se bé i alleugerida.

Les dones solen arribar al Jutjat de Guàrdia amb expectatives que no responen al que el sistema de justícia penal els ofereix. Cinquanta-cinc dones van respondre a la pregunta sobre el que els agradaria que passés:

QUADRE 22. EXPECTATIVES DE LES DONES

Expectatives	%
Que em deixi en pau	43.6
Oblidar-ho tot i no tornar-lo a veure	14.5
Que se'n vagi a la presó	9
Que aprengui d'aquesta experiència i que canvii	9
Una ordre d'allunyament	7.2
Tornar a casa per a parlar amb ell	7.2
Que pagui els danys i quedar com amics	3.6
Que se'n vagi de casa i que passi una pensió per als nens	1.8
Que l'internin en un psiquiàtric	1.8
Enretirar la denúncia a canvi de que es tramiti el document migratori	1.8

En investigacions empíriques Robbins (2008:8) comenta que les víctimes de violència de gènere no sempre cerquen el càstig de les seves parelles, més aviat busquen programes de rehabilitació. Per la seva banda, l'estudi de Bennett (1999: 769) mostra que l'empresonament de les parelles crea un conflicte a les dones, especialment, quan hi ha fills de per mig.

En el nostre estudi, malgrat aquest desacord d'expectatives el 94.6% de les dones recomanarien denunciar. La recomanació va més associada a un sentit d'autocura i protecció que a la sensació de que anar al jutjat els pugui servir d'algun cosa.

Després que les dones víctimes de violència de gènere romanguin una mitjana de tres hores i mitja a la sala d'espera del jutjat de guàrdia, moltes surten amb "les mans buides". Els acompanya la sensació de desemparament quan el jutge no els atorga una ordre d'allunyament, o quan els notifiquen que el judici es realitzarà d'aquí a sis o vuit mesos. Unes altres surten sense res perquè el seu expedient ha de quedar-se amb el jutge instructor a fi de reunir més elements probatoris. En aquests escenaris les dones han de tornar a casa i cercar les estratègies personals per a cuidar-se de la seva parella o per restablir la relació.

5. Conclusions

El mes d'abril de 2001 vam començar aquesta investigació empírica de tipus quantitatiu amb la finalitat d'obtenir dades que ajudessin a comprendre un dels problemes més importants a què s'enfronta la resposta judicial en violència de gènere: el desistiment, el rebuig a declarar i la poca implicació de les víctimes a la solució judicial. Paradoxalment, els mecanismes que les institucions públiques han posat en marxa per a combatre la violència de gènere és rebutjat o poc acceptat per moltes de les pròpies víctimes.

Quan vam apropar-nos al jutjats especialitzats en violència contra la dona de la Ciutat de la Justícia de Barcelona ja sabíem d'aquest problema. Algunes investigacions ho havien posat de manifest en estudis sobre la documentació judicial. Les xifres dels sobreseïments provisionals i dels sentències absolutories eren i són alarmants des del punt de vista de l'eficàcia judicial. Coneixiem els resultats, els símptomes, però no dels motius que porten a les dones a prendre la decisió de no continuar amb el procés judicial. Davant aquest desconeixement, hem volgut obtenir dades empíriques que permetin una major comprensió del problema i obrir noves vies d'investigació.

En les trenta jornades de visites als jutjats vam descobrir un món poc o gens investigat en l'àmbit espanyol. Vam enquestar el 39.5% del total de dones que, en aquest període, havien passat pels jutjats de violència de gènere. Un total de 68 dones amb les quals vam compartir moltes hores i a les que vam entrevistar seguint un qüestionari de més de 50 preguntes troncales. Com ja hem explicat en les pàgines anteriors, aquestes trobades es produïen en moments de forta carga emotiva per a les dones. Teníem el repte de respectar i no interferir negativament en aquest procés tant important per a elles i, a la vegada, obtenir dades per a la investigació.

El perfil de les víctimes

El perfil de la víctima que arriba als Jutjat de Violència sobre les Dona correspon, majoritàriament, a una **dona d'uns 30 anys, estrangera, amb un nivell baix d'estudis, que manté una relació estable amb el seu agressor –encara que no viu amb ell– i que té fills al seu càrrec**. Una dona que està a l'atur o realitzant treballs amb poca remuneració econòmica i escàs prestigi social. Una dona que, en definitiva, disposa de pocs elements objectius per a sentir-se forta en la relació de parella.

Les circumstàncies de l'agressió

Durant les entrevistes mantingudes va resultar molt freqüent que les dones manifestessin que **l'agressió es va produir en l'àmbit privat i va començar quan**

la dona va negar-se a tornar amb les ex-parelles o aquestes van assabentar-se que havien iniciat una altra relació afectiva.

El contacte amb la Policia

En la majoria del casos és la dona qui pren la iniciativa de trucar a la policia o anar a comissaria (64.8%); però cal destacar què en un 26.5% de les situacions van ser veïns o persones desconegudes qui van donar l'alarma. Aquest darrer fet possa de manifest la transformació que ha experimentat la consciència ciutadana en els darrer anys.

Els tres centres policials que més denúncies van atendre van ser els situats als districtes de l'Eixample (18.3%), Nou Barris (15%) i Ciutat Vella (13.3%). La immensa majoria de les dones va qualificar el tracte policial com a excel·lent o bo. Diuen sentir-se molt satisfetes i sorpreses de la bona atenció dels agents de policia. **Els policies són percebuts com a funcionaris empàtics amb la seva problemàtica.**

La dona denuncia la violència sense saber del cert que amb això comença un procés judicial, ni tan sols que serà cridada pel jutge o la jutgessa per prendre-li declaració del què ha passat.

Resulta molt significatiu que la bona atenció policial no es tradueix en proporcionar la informació que necessita la víctima per a saber que passarà i quines conseqüències tindrà la seva decisió de denunciar. Aquest fet podria tenir dues explicacions: a) Els funcionaris policials no expliquen adequadament allò que passarà b) La víctima té grans dificultats per a entendre tota la informació. En qualsevol dels casos:

Malgrat l'empatia mostrada pels cossos de seguretat, la investigació ha permès detectar que la comunicació entre els funcionaris policials i la víctima no funciona adequadament. Caldria revisar els actuals procediments informatius en l'àmbit policial tenint en compte la càrrega emocional que pateix la dona i la seva dificultat per assimilar tota la informació rebuda.

El contacte amb el Jutjat

Un o dos dies després de la denúncia, les dones arriben al Jutjat de Guàrdia desorientades i amb moltes incerteses respecte el que passarà al futur immediat. Per a la majoria d'elles (64.7%) és la seva primera experiència judicial. En arribar a la Ciutat de la Justícia són conduïdes a una sala d'espera, que no és l'espai més favorable per ajudar-les en aquest procés. **La permanència de les víctimes en la sala d'espera és molt extensa i s'allarga una mitjana de 3.5 hores.**

La investigació ha detectat que les dones estan molt angoixades i encara sota els efectes del trauma produït pel conflicte. Des del punt de vista emocional, és un moment molt complicat per a elles. Aquesta afectació es veu agreujada pel fet que no saben què passarà. **Ja està en marxa la maquinaria jurídica i la majoria d'elles (el 55.9%) diuen que no saben en què consistirà el procés penal.**

Aquest fet reafirma el que va posar de manifest la recerca de Benett i Goodman (1999). En ella, les investigadores nord-americanes van concloure que el primer contacte que les víctimes de violència de gènere tenien amb el sistema de justícia penal solia ser molt llarg i extens, i que malgrat que formalment rebien la informació adequada, només podien assimilar-la parcialment per l'afectació emocional que estaven patint.

La sala d'espera de les víctimes és un espai mancat de intimitat i d'aquells serveis mínims que ajudarien a pal·liar la càrrega emocional. La sala de víctimes podria ser un bon espai per donar-li's informació del procés judicial en un llenguatge senzill i pràctic, per exemple mitjançant tríptics fàcils de llegir. Aquest material hauria d'estar traduït a diferents idiomes.

L'espera per a declarar davant el jutjat és molt llarga i la dona es sent desconfertada i sense entendre què passarà en les properes hores.

L'assessorament legal

La investigació ha permès constatar la importància de l'assessorament legal en aquest primer contacte amb la justícia. **Els advocats d'ofici es converteixen en veritables assessors jurídics.** De fet, són l'única font d'informació per a dones desorientades que no tenen cap idea del procés judicial. S'ha pogut constatar que les víctimes i els advocats d'ofici tenen el primer contacte abans de la declaració en el jutjat. Llevat d'algunes excepcions, **els advocats d'ofici no es mostren especialment empàtics amb les seves clientes.**

Aquesta realitat és especialment important, donat que **la defensa legal de les dones està exercida en un 69.1% per advocats d'ofici.** La investigació ha posat de manifest que el 17.6% de les dones no tenen cap tipus de defensa, ja que decideixen no declarar. Des del punt de vista del dret a defensa, aquesta mesura és coherent, però la seva aplicació comporta que **les dones sense dret a defensa legal reben menys informació sobre el procediment judicial.**

La investigació empírica ha constatat que, freqüentment, els advocats d'ofici han d'atendre més d'una dona al mateix dia, la qual cosa dificulta l'atenció personalitzada de la víctima. A més, el poc temps que passa entre el primer contacte amb l'advocat i la declaració judicial no permet que la víctima compregui ade-

quadament el que succeirà en els moments immediats. **Moltes vegades el contacte de la víctima amb l'advocat d'ofici es produeix minuts abans de la trobada amb el jutge o la jutgessa que porta el cas.**

Una manifestació evident de la manca d'informació és el fet que les dones no solen conèixer el tipus de sanció penal que podria recaure sobre la seva parella. És freqüent que pensin en la pena de presó i això els produeix molta angoixa.

Donada la dificultat de processar la informació rebuda, els advocats i les advocades que fan efectiu el dret a defensa legal de les víctimes són una peça fonamental en l'orientació d'aquestes. Caldria reforçar l'atenció que ofereixen els advocats i les advocades d'ofici, amb més temps de dedicació i una atenció més personalitzada i empàtica.

La declaració al jutjat

Respecte a la posició de declarar o no, aquesta recerca ha constatat que **una part significativa de les víctimes decideixen no declarar** en la seva primera compareixença davant el jutge o la jutgessa que instrueix el cas. **La xifra obtinguda (23.8%) fa més comprensible les dades oficials de sobreseïment detectades en anterior investigacions**, per l'Observatori contra la Violència Domèstica i de Gènere del Consell General del Poder Judicial per tot l'Estat Espanyol, que durant el segon trimestre de 2011 va detectar un 31.5% de sobreseïments provisionals.

Què senten i què volen les dones?

El sistema penal activa la maquinaria que podria fer possible el càstig, però és això el que realment volen les dones? Aquesta investigació revela que la majoria d'elles l'única cosa que desitgen és que l'agressor les deixi en pau (43.6%). També volen oblidar-ho tot i no tornar a veure la seva parella (14.5%). Aquestes dues respostes són altament significatives. En resum, **la dona vol que l'agressor la deixi en pau, no tornar a veure'l i viure tranquil·la, només una minoria vol que la parella acabi a la presó.**

Aquesta dades apunten en la direcció de les investigacions de Robbins (2008) les quals es posa de manifest que les víctimes de violència de gènere no sempre cerquen el càstig de l'agressor.

Es produeix un desacord d'expectatives: la majoria de les dones no busquen el càstig, però això és bàsicament el què els hi ofereix el sistema penal. Aquest desajustament entre les expectatives individuals de la víctima i la

solució de la institució judicial és un dels motius que expliquen la reticència de les dones a declarar al judici penal.

L'observació empírica permet constatar que moltes dones surten de les dependències judicials, del jutge d'instrucció, amb la sensació d'haver aconseguit poc (amb "les mans buides"). Tenen molt clar que han sofert maltractaments (80.8%), que identifiquen clarament haver patit violència de gènere (96%), però **tot sembla indicar que volen un altre tipus de resposta per a sentir-se reparades en un conflicte que per elles continua latent, sense una solució definitiva.** Buides perquè la possible resolució queda aplaçada fins a la realització del judici; desemparades perquè continuen tenint por i no disposen d'eines per afrontar la situació immediata que els espera: tenir un lloc per viure en pau, disposar de recursos econòmics, cuidar els seus fills... Les dones hauran d'encarar aquests reptes mentre esperen el dia del judici.

Una vegada més s'imposa l'angoixa. La manca d'informació hauria de veure's com una preocupació essencial a ser resolta, ja que és la manera en la que les dones podrien obtenir els elements per a traçar la ruta de les seves accions i definir el seu compromís de col·laborar amb la justícia.

6. Bibliografía

Antón, Lorena; Larrauri, Elena (2009). *Violencia de género ocasional: Un análisis de las penas ejecutadas*. Revista Española de Investigación Criminológica.

Asociación de Mujeres Juristas, THEMIS (1999). Respuesta penal a la violencia familiar, Madrid, Consejo de la Mujer de la Comunidad de Madrid.

Bailey, Kimberly (2010). *Lost in translation: domestic violence, "The personal is political," and the Criminal Justice System*; The Journal of Criminal Law and Criminology, Vol. 100, No.4

Benett et al (1999). *Systemic Obstacles to the Criminal Prosecution of a Battering Partner: A Victim Perspective*. Journal of Interpersonal Violence, Vol. 14 No. 7, July 1999. 761–772.

Buzawa, Eve; Buzawa Carl (2003). Domestic Violence. The Criminal Justice Response. Third Edition. SAGE.

Consejo General del Poder Judicial (2006). Informe del grupo de expertos en violencia doméstica y de género del Consejo General del Poder Judicial acerca de los problemas técnicos detectados en la aplicación de la Ley Orgánica 1/2004, de medidas de protección integral contra la violencia de género, y sugerencias de reforma legislativa que los abordan. Grupo de expertos y expertas en violencia doméstica y de género del CGPJ: Madrid

Consejo General del Poder Judicial (2009). Estudios sobre la Aplicación de la Ley Integral contra la Violencia de Género por las Audiencias Provinciales. Grupo de expertos y expertas en violencia doméstica y de género del CGPJ: Madrid.

Consejo General del poder Judicial (2011). Informe acerca de los problemas técnicos detectados en la aplicación de la Ley Orgánica 1/2004, de medidas de protección integral contra la violencia de género y en la de la normativa procesal, sustantiva u orgánica relacionada, y sugerencias de reforma legislativa que los abordan. Grupo de expertos y expertas en violencia doméstica y de género del CGPJ: Madrid

Consejo General del Poder Judicial (2010). Datos estadísticos judiciales en la aplicación de la L.O. 1/2004. Resumen de los 5 años. www.poderjudicial.es (última visita 26 de noviembre de 2011).

Consejo General del Poder Judicial (2011). Datos de denuncias, procedimientos penales y civiles registrados, órdenes de protección solicitadas en los juzgados de violencia sobre la mujer (JVM) y sentencias dictadas por los órganos jurisdiccionales en esta materia en el segundo trimestre del año 2011. www.poderjudicial.es (última visita 21 de noviembre de 2011).

Ford, David (2003). "Coercing Victim Participation in Domestic Violence Prosecutions" en *Journal of Interpersonal Violence*, 18, pp. 669-684.

García Calvo, Manuel (2003). *El tratamiento de la violencia doméstica en la Administración de Justicia, Consejo General del Poder Judicial*: Madrid.

García Calvo, Manuel (2004). "El tratamiento de la violencia familiar de género en la administración de justicia", en García Calvo, Manuel (coord), *La respuesta desde las instituciones y el derecho frente al problema de la violencia doméstica en Aragón*; Ed. Dykinson: Madrid, pp. 49 – 124.

Larrauri, Elena (2003). *¿Por qué retiran las mujeres maltratadas las denuncias?* *Revista de Derecho Penal y Criminología*, 2ª época, no. 12.

Larrauri Pijoan, Elena (2007). *Criminología crítica y violencia de género*. Ed, Trotta : Madrid.

Mills, Linda (1999 -2000). "Killing her softly: intimate abuse and the violence of state intervention" *Harvard Law Review*, 113, pp. 550-613.

Osborne, Raquel (2009). *Apuntes sobre violencia de género*, Ed. Bellatera. Barcelona.

Robbins, Kalayani (1999-2000). "No-drop policies prosecution of domestic violence: just good policy, or equal protection mandate?" en *Stanford Law Review*, Volume 52:205, pp. 205–233

Robinson, Amanda (2008). *Measuring what matters in specialist domestic violence courts*. Working paper 12. Cardiff University.